

Eräs itäsuomalainen runoniekka

Viime vuosisadan alkupuolen suomalaiset runonkirjoittajat olivat vähälukuisia ja vähäväkisiäkin, runotekstin vaatimukset pienet ja saavutukset runon maailmassa vaatimattomat. Sen vuoksi erään tilapäisrunoja sepitelleen pappismiehen elämänvaiheet sekä katsaus hänen käsi-aloihinsa voinee saada sijansa tässä juhlakirjassa, joka on omistettu kirjakielemme oivalliselle käyttäjälle ja tutkijalle. Varsinkin kielemme kehityksen tarkkaajana Martti Rapola on joutunut tutustumaan toisarvoisiinkin kyhäelmiin.

Erik Anders Crohns syntyi Kiteellä 25. 11. 1785 nimismiehen lapsirikkaassa perheessä. Yksi sisaruksista, Maria Sofia, solmi avioliiton Iisalmella asuvan henkikirjoittajan Anders Rudbäckin kanssa ja hänestä tuli Eero Salmelaisen äiti.

Käytyään Porvoon lukiota Erik Anders kirjoittautui lokakuussa 1808 Turun yliopistoon ja liittyi Viipurilaiseen osakuntaan. Hänen tiedetään opiskeluaikanaan olleen kotiopettajana ja stipendiaattina v:een 1813. Osakuntansa inspektorin professori Matthias Caloniuksen johdolla hän puolusti väitettään, »ettei valistus milloinkaan voi lopettaa sotia, jotka sitä paitsi ovat kaitselmuksen aseita, usein hyödyllisiäkin».

Crohnsin läheisimpään toveripiiriin kuului viipurilaisiin lukeutunut, häntä hieman nuorempi A. I. Arwidsson, joka myös oli Porvoon koulun kasvatteja. Kun Crohns siirtyi Turusta maaseudulle, jatkui toverusten seurustelu vilkkaana kirjeenvaihtona.¹

Crohns toimi v:sta 1813 topografisen joukko-osaston opettajana Haapaniemessä, jonka sotilaskoulu oli juuri edellisenä vuonna muutettu kenttämittaosastoksi. Täällä hän opetti uskontoa, moraalioppia, maantietoa ja historiaa. Innokkaasti hän seurasi ajan kulttuuri-ilmioitä. Arwidsson tiedotteli kirjeissään hänelle Turun uutisia ja piti muutenkin huolta ystävänsä henkisestä vireydestä. Niinpä Arwidsson kehotti Crohnsia lukemaan filosofiaa, erikoisesti aaterikasta Schellingiä, koska tämän »teoksista oppii näkemään maailmankatsomuksen».

Haapaniemessä opettajana toimineen ruotsalaisen majurin Johan Kumlanderin kanssa Crohnsilla näyttää myös olleen yhteisiä harrastuksia, mm. he harjoittivat kansantapojen ja elinkeinojen tutkimista.² Kumlanderin aloitteesta perustettiin Spartalaisliitto, opettajain ja oppilaiden yhdistys »kohtuuden, ahkeruuden ja isänmaanrakkauden, jokaisen yhteiskunnan säilymisen perusteiden edistämiseksi». Kumlanderista tuli liiton puheenjohtaja, ja Crohns valittiin sen sihteeriksi. Arwidssonin tiedetään lähettäneen kesällä 1815 uudelle yhdistykselle Spartalaisliiton laulun. Maininnan ansainnee sekin, että Crohns perusti Haapaniemeen lainakirjaston.

V:n 1815 promootiossa Crohns vihittiin filosofian maisteriksi, ja v. 1817 hän sai Haapaniemen joukko-osaston professorin arvonimen.

Arwidsson oli 2. 10. 1815 Crohnsille kirjoittaessaan pyytänyt häneltä suomalaisia kansanrunoja. Tiedossani ei ole, saattoiko Crohns täyttää tällöin ystävänsä pyynnön. Mutta kun Arwidsson jatkuvasti harrasti kansanrunoutta — Upsalassa oleskellessaan 1817—18 hän kuului savoilaisten Abr. Poppiuksen ja K. A. Gottlundin kanssa suomalaiseen osakuntaan — ja päätti lähteä keräämään kansanrunoja Suomesta, hän sai matkatoverikseen kesällä 1819 ystävänsä Crohnsin, joka vietti lomaansa Iisalmella, missä nyt asuivat hänen sisarensa Maria Sofia ja Elisabet Kristiina, kirkkoherra Pietari Juhana Collanin puoliso. Viimeksi mainitun pariskunnan poikia olivat tunnetut veljekset Fabian (s. 1817) ja Karl Collan (s. 1828).

Crohns ja Arwidsson tapasivat toisensa luultavastikin ensin Kuopion eteläpuolella Rauhalahdessa, jossa oli Crohnsin morsiamen Eva Sofia Möllerin koti.³ Täältä ystävysten matka kulki Iisalmen pappilaan, josta käsin tehtiin kaksi runonkeruumatkaa Kiuruvedelle. Yhteiseksi saaliiksi kertyi n. 125 runoa. — Näin Crohns on piirtänyt nimensä runonkeruumme varhaishistoriaan.

V. 1819 Crohns vihittiin papiksi, ja hänet nimitettiin v. 1824 Hel-

¹ G. HEINRICIUS on julkaissut joukon kirjeitä vv:lta 1813—19 (Förhandlingar och uppsatser 23/1909).

² G. A. GRIPENBERG Finska kadettkåren och dess kamratskap (Skrifter utg. av Sv. Litt.-sällsk. i Finl. 108/1912) s. 10.

³ LIISA CASTRÉN Adolf Ivar Arwidsson I (Hki 1944) s. 275.

singin kirkkoherraksi. Hänen saarnoistaan yksi on säilynyt painettuna, nim. se, jonka hän piti uuden yliopistorakennuksen vihkiäisissä 1832. V. 1840 Crohns sai teologian tohtorin arvonimen.¹

Kansallisten asiain harrastajana Crohns kutsuttiin v. 1832 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran jäseneksi. 30. 11. päiväämässään kirjeessä² hän osoitti seuralle hartaat kiitoksensa (nöyrimmän kirjoituksensa) lausuen mm.:

»Suurella mielisuosiolla ja sjelun huvituksella kuulin minä, viimen edesmänessä kesäkuusa mainittavan, että useat kirjan oppineet, ja muut vapasukuiset, kunnioittavat mejän Suomen maan miehet, täsä Suomenniemen Pää-Kaupunnisa, olivat yhistyneet sillä nimellä: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura; siinä tarkotuksesa että Suomen kieltä harjoittaa ja taivuttaa, niin että sen kautta taittasiin jokaista ihmisen tietoon tulevata ainetta mejän syntymä maan kansalle selittää ja toimittaa; kuin myös kaikkea tietoa Suomen Maan ja kansan menoista ja entisistä ajoista kartuttaa.»

Samassa kirjeessä Crohns ilmoittaa ryhtyneensä toimimaan seuran aatteiden toteuttamiseksi. Annettakoon hänen itsensä kertoa kirjallisista puuhistaan:

»Seuran tuumatesa, kuinka Seura mahtais saaha pränttiin, lyhykäisen käsi-kirjan, mejän Suomen maan luonnon-tietosta, hallituksesta ja kansan elämän vaiheista, josta luultiin olevan suurin tarve, otin minä päälleni että siinä tarkotuksesa suomen kieleksi käätä, Hjeltin prännistä tänä vuonna Turusa, ruotsin kielellä ulos annetun kirjan: '*Lärobok i Finlands Historia och Geografi för Gymnasier och Skolor*'.

Suurimmalla ahkeruella täyttäin tätä lupausta, ja vakuutettu siinä toivosa että Te, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran päämies, ja puheen-alkaja, korkeimmasti oppinut Herra Professori, Hengellisen sääyn urhollinen Tohtori ja tähti mies E. G. Melartin ja Te muut korkiasti oppineet vapasukuiset seuran jäsenet, etten ylenkatso vähintäkän kyhäystä että toimeen auttaa ja matkaan saattaa Seuran kiitollisuella mainittavaa tarkotusta, saan minä nyt eteskantaa ensimmäiset lehet luvatuista työstäni. Ja jos ma havaitsen että kyhäykseni on teille kelvollinen, niin tulee siitä, minun käteni kautta, jatkanto toiste.

Karjalasa minä synnyin
Suomen maasa ylös kasvoin
Rakkaus raukenemata
Poltapi pojan povesa.»

Mainitun, v. 1832 Turussa ja Tukholmassa ilmestyneen Suomen historian ja maantieteen oppikirjan oli kirjoittanut A. I. Arwidsson. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ei kuitenkaan ottanut teosta kustantaakseen, sillä suomennoksen käsikirjoitusnäyte ei ollut moitteeton. Ja vaikka voisi luulla, että käännös korjattuna olisi ollut erittäin tarpeellinen omalla vähän viljellyllä alallaan, se jäi painamatta.

Crohnsin muita kirjallisia töitä ei tunneta. Kuitenkin hänellä olisi ollut käsittääkseni melko hyvänä suomen taitajana mahdollisuus ja haluakin rikastuttaa köyhää kirjallisuuttamme.

Käsikirjoituksina on säilynyt meidän päivimme Crohnsin kaksi tilapäisluonteista runokyhäelmää, jotka riittävän selvästi osoittavat,

¹ E. A. C:n toiminnasta ks. HERMAN HULTIN Helsinge församlings historia (1930) ss. 81—88. (S. 87 on C:n muotokuva).

² SKS:n kirjekok. 61 vir.

että kirjoittajalla oli sana hallussaan ja että hän aikalaisekseen käytteli runopukuista suomea melko näppärästi.

Toisen runonsa »Tulo-laulu lausuttava Kohta tultua tupaan [Jensalmin Pappilahan], Sisko Kirstin kammariin Kirstin päivien pitoon» Crohns sepitti 24. 7. 1832 Iisalmissa. Runosta on säilynyt useampia käsikirjoituksia¹, jotka ilmeisesti olivat levinneet laajaan sukulaispiiriin. Nimi-päiväruno alkaa omistuksella:

»Terve, terveh, Kirsti kulta,
Sisareiseni suloinen
Äitini älysin lapsi,
Vanhin vainaan tyttäristä,
Rohkia Rovastin Rouwa
Tohtorinna toimellinen
Pohja-Savon Pappilassa.»

Runossaan tekijä monisanaisesti kuvailee matkaansa perheensä kanssa matkavaunuissa. Kuljettiin Kärkölän ja Vierumäen kautta kohti Savonmaata:

»Kulimma nyt kaunihisti
Karangan kauheita mäkiä
Mäntyharjun manteria
Sivun Mikkelin kirkon
Halki harjun Haukivuoren
Pitkin Pieksamän järven;
Sittä syrjin Suonen-jokeen
Jossa vesi virvottava,
Terveysten tautisille,
Mehuupi maan povesta.
Jo kato kaheksans päivä
Jynkän jyrkässä mäessä
Rauhalahteen riennättäisä.»

Välillä viivytään vieraisilla (käytiin kirkko Kuopiossa, kuultiin sanaa sunnuntaina), matkareitti kulkee Toivalan ja Papinjärven ohitse. Kiire on nimipäivän viettoon, ja matkalla sattuu vaikeuksiakin:

»Waunut tekee vastinetta
Rataan-rauta raukeneepi
Pyörä paloiksi putoopi —
Näitä nuorilla nijeli
Antti armas palvelia
Tiellä aina toimellinen.»

Pitkän ja vaivalloisen matkan jälkeen päästään lopulta perille. Kirsti-rouva kantaa ruokaa pitopöytään, ja juttu alkaa luistaa. Silloin tulevat runoniekkan mieleen äskeiset raskaat ajat:

»Waan kuin muistu mieleheni
Näihen maihen nälkä vuodet
Ja kuin näimme nähtäväiset

¹ SKS:n arkistossa ja Hels. yliop. kirjaston Collanska Saml. V, ss. 124—135.

Varsin liki vallan tietä,
 Kolottuna hongan haavat
 Paljastettuna petäjät
 Nälkäläisiltä nyletyt
 Kovat kuoret kuivattuna
 Jauhosiksi jauhettavat
 Puuttehessa puhtaan leivän:
 Ei maista makiat ruuvat
 Haluttele Herroin herkut —
 Kastan kaakkuni veteen
 Lakin lientä lippisestä
 Marja-ves'kin on makia —»

Siksi kirjoittaja ei voi olla lausumatta toivomuksenaan:

»Suo suuri Taivaan Jumala
 Anna armias Isämme
 Siunaukses Suomen maahan!
 Karkota pois kato-vuodet
 Halmeista haikia halla!»

Runonsa käsikirjoituksen Crohns lahjoitti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle 1844, mikä todistaneee, että hän antoi arvoa kyhäelmälleen. Olihan se joka tapauksessa näyte suomen kielen taidosta, joka säätyläispiireissä tällöin ei ollut kovinkaan yleinen.

Toisen runonsa »Tuomarillen totisellen, Aessorin arvoisellen, Torsteni Molanderillen» Crohns kirjoitti Helsingissä 10. 6. 1835. Se oli omistettu sukulaismiehelle, Turun hovioikeuden aessorille Johan Torsten Molanderille (1794—1851) jonkin oikeusjutun päätyttyä. Runon alkusanoista saa selvän näiden miesten sukulaissuhteista:

»Terve Torstil toimellinen
 Aessori armahinen
 Vaimoni vakainen serkku,
 Kangasniemen kasvattama
 Miehen taimi Mikkelistä —
 Terve, Tuomari totinen!
 Aaronnista alun saanut
 Papin pyhästä sukusta
 Siinnyt synkässä Savossa.»

Crohns kiittää Molanderia avusta:

»Hyvin ajoit asiani
 Tuolla tuimassa talossa
 Hovi-Räätin Huonehessa;
 Vaikka vahvat Raatiherrat
 Aessorit ankaraiset
 Tylyn tuomionsa kautta
 minulta mullikan kielsit
 Papilta patukkahännän
 Testamentin tervasivat.»

Kun Molander oli kutsunut kirjoittajaa perheineen kesänviettoon (niittelemään niittujasi, melumaan meren vesiä), hän sanoo saapuvansa:

»Tulen tutuksi kanssa
Vaimo-puoleni parissa
Lapsen puolen kymmenettä
Tulen viitake kädessä
Harsu harava olalla
Ongi vapa vasemalla
Tasku matti Taskussani
Leipä kyrsä kontissani
Kapa hauki kainalossa.»

Ja lopuksi hän veitikka silmäkulmassa kysäisee: »Saanen mä sinulta silakan Maidon palan-paineheeksi. Kennen ruoka sen tupakka.» Runon tekijäksi kirjoittaja on merkinnyt: Eerikkä Pietarin poika.¹

Lääninrovasti Crohns hoiti virkaansa v:een 1855. Viimeisinä vuosina virantoimitus kävi ilmeisesti varsin raskaaksi, ja hänelle kerrotaan sattuneen siinä monenlaisia kummelluksia.² Crohns kuoli iäkkäänä Helsingin pitäjässä 18. 1. 1865.

SULO HALTSONEN

¹ HYK:n Collanska Saml. V, ss. 417—419.

² Ks. S. G. ELMGRENIN päiväkirjaa, jonka A. MALINIEMI on julkaissut (Suomen historian lähteitä II, 1939).